

JONATHAN SAFRAN FOER

ΙΔΟΥ ΕΓΩ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΑΡΗΣ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ
ΗΡΩ ΣΚΑΡΟΥ

ΚΕΔΡΟΣ

Jonathan Safran Foer: *Ιδού Εγώ*
Τίτλος πρωτοτύπου:
Jonathan Safran Foer: *Here I Am*

ISBN 978-960-04-5054-5

Μετάφραση: Άρης Σφακιανάκης • Ηρώ Σκάρου
Υπεύθυνη Τμήματος Επιμέλειας-Διόρθωσης: Μαρία Σπανάκη
Επιμέλεια-Διόρθωση: Αναστασία Παπασταθοπούλου
Ηλεκτρονική σελιδοποίηση-διόρθωση: Νικολέττα Δουλάμη

© *Jonathan Safran Foer, 2016*

© *Για την έκδοση στα ελληνικά, Εκδόσεις Κέδρος Α.Ε., 2019*

Κέδρος Εκδοτική Α.Ε.
Γ. Γενναδίου 3
Αθήνα 106 78
τηλ. 210 38 09 712-14 • φαξ 210 33 02 655
www.kedros.gr • www.facebook.com/kedros.gr
e-mail: books@kedros.gr

*Για τον Έρικ Τσίνσκι,
που με διαβάζει σαν ανοιχτό βιβλίο,
και τη Νικόλ Αράγκι,
που με φροντίζει σαν σπάνιο βιβλίο.*

I

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

ΠΙΣΩ ΣΤΗΝ ΕΥΤΥΧΙΑ

Όταν άρχισε η καταστροφή του Ισραήλ, ο Ισαάκ Μπλοχ δεν μπορούσε να αποφασίσει αν θα αυτοκτονούσε ή θα μετακόμιζε στον Εβραϊκό Οίκο Ευγηρίας. Είχε ζήσει σ' ένα διαμέρισμα όπου τα βιβλία έφταναν μέχρι το ταβάνι και τα χαλιά ήταν τόσο παχιά, που έχανες ως και ζάρια εκεί μέσα· έπειτα, σ' ένα μικρό δωμάτιο με χωμάτινο δάπεδο· στο δάσος, υπό το φως αδιάφορων αστεριών· κρυμμένος κάτω από το σανιδένιο πάτωμα ενός χριστιανού που μισό πλανήτη μακριά και τρία τέταρτα του αιώνα αργότερα κάποιοι θα φύτευαν ένα δέντρο για να τιμήσουν την αρετή του· χωμένος σ' έναν λάκκο τόσες μέρες που τα γόνατά του έπαθαν μόνιμη αγκύλωση· ανάμεσα σε Τσιγγάνους, παρτιζάνους και εν μέρει αξιοπρεπείς Πολωνούς· σε προσφυγικούς καταυλισμούς και σε κέντρα μεταγωγών· σε ένα καράβι παρέα μ' ένα μπουκάλι με μια μινιατούρα карабиού αριστοτεχνικά κατασκευασμένη από έναν αγνωστικιστή που υπέφερε από αϋπνίες· στην άλλη άκρη ενός ωκεανού που δεν κατάφερε ποτέ να τον διασχίσει πραγματικά· στο πατάρι καμιάς δεκαριάς μπακαλικών που έστηνε και μεταπωλούσε με κέρδος λιγοστό· δίπλα σε μια γυναίκα που έλεγχε ξανά και ξανά τις κλειδαριές ώσπου τις κατέστρεφε εντελώς και πέθανε από γηρατειά στα σαράντα δύο της χωρίς να πει μια φορά δόξα τω Θεώ, με τη σκέψη της δολοφονημένης μητέρας της να της στοιχειώνει το μυαλό· και τελικά, το τελευταίο τέταρτο του αιώνα, σε μια ήσυχη σαν κρυστάλλινη χιονόμπαλα μεζονέτα στο Σίλβερ Σπρινγκ, με ένα χοντρό άλμπουμ γεμάτο φωτογραφίες του Ρόμαν Βίσνιακ* να ξεθωριάζει από τον ήλιο στο τραπεζάκι του καφέ, με την κασέτα *Εχθροί, μια ερωτική ιστορία*** να

* Roman Vishniac (1897-1990): Ρωσοαμερικανός φωτογράφος, γνωστός για την απεικόνιση του εβραϊκού τρόπου ζωής στην κεντρική και στην ανατολική Ευρώπη πριν από το Ολοκαύτωμα. (Σ.τ.Μ.)

** *Εχθροί, μια ερωτική ιστορία*: ταινία του 1989 σκηνοθετημένη από τον Paul Mazurski, βασισμένη στο ομώνυμο μυθιστόρημα του νομπελίστα Isaac Bashevis Singer. Η ιστορία αφορά τη ζωή ενός εβραίου επιζήσαντα του Ολοκαυτώματος που ζει στην Αμερική. (Σ.τ.Μ.)

απομαγνητίζεται στην τελευταία συσκευή βίντεο που λειτουργούσε ακόμα στον κόσμο, και με μια αυγοσαλάτα να μετατρέπεται σε γρίπη των πτηνών μέσα σε ένα ψυγείο καλυμμένο με φωτογραφίες πανέμορφων, πανέξυπνων και υγιέστατων δισέγγονων.

Οι Γερμανοί κηπουροί είχαν φροντίσει να κλαδέψουν το γενεαλογικό δέντρο του Ισαάκ μέχρι τα εδάφη της Γαλικίας. Εκείνος όμως, με τη βοήθεια της τύχης και της διαίσθησης, και καμία συνδρομή από τα ουράνια, κατάφερε να μεταφυτεύσει τις ρίζες του στα πεζοδρόμια της Ουάσινγκτον και έζησε ώσπου να το δει να βγάζει κλαδιά. Αν μάλιστα η Αμερική δεν στρεφόταν κατά των εβραίων – *μέχρι να*, τον διόρθωνε ο γιος του, ο Ιρβ –, το δέντρο θα συνέχιζε να βγάζει φύλλα και να μεγαλώνει. Φυσικά, μέχρι τότε ο Ισαάκ θα είχε ξαναγυρίσει στον λάκκο. Δεν θα κατάφερε ποτέ να ισιώσει τα γόνατά του, αλλά στην απροσδιόριστη ηλικία που βρισκόταν, με άγνωστες ακόμα ταπεινώσεις να πλησιάζουν, είχε φτάσει πλέον ο καιρός να ξεσφίξει τις εβραϊκές γροθιές του και να παραδεχτεί την αρχή του τέλους. Η διαφορά ανάμεσα στην παραδοχή και στην αποδοχή είναι η κατάθλιψη.

Ακόμη κι αν αφήναμε στην άκρη την καταστροφή του Ισραήλ, η χρονική συγκυρία δεν ήταν ευτυχής· μόνο μερικές εβδομάδες απέμεναν μέχρι το μπαρμιτσβά* του μεγαλύτερου δισέγγονού του, το οποίο ο Ισαάκ είχε ορίσει σαν το τελικό όριο της ζωής του αφότου είχε περάσει το προηγούμενο, που ήταν η γέννηση του νεότερου δισέγγονού του. Ωστόσο κανείς δεν μπορεί να προδιαγράψει πότε η ψυχή ενός γέρου εβραίου θα εγκαταλείψει το σώμα του και πότε το σώμα θα εγκαταλείψει το διαμέρισμα του ενός υπνοδωματίου που αδημονεί να καταλάβει ο επόμενος ένοικος. Όπως, επίσης, κανείς δεν μπορεί να επισπεύσει ή να αναβάλει την ενηλικίωση. Από την άλλη, πάλι, η αγορά μιας ντουζίνας αεροπορικών εισιτηρίων χωρίς τη δυνατότητα ακύρωσης, η κράτηση μιας πτέρυγας στο Χίλτον της Ουάσινγκτον και η καταβολή είκοσι τριών χιλιάδων δολαρίων για ένα μπαρμιτσβά που έχει προγραμματιστεί από τους προηγούμενους Χειμερινούς Ολυμπιακούς αγώνες δεν αποτελούν εγγύηση ότι θα γίνει τελικά.

Μια παρέα αγοριών προχωρούσε ανέμελα στους διαδρόμους της συναγωγής Άντας Ισραελ, γελώντας και παίζοντας μπουνιές, ενώ το αίμα κυλούσε ορμητικά

* Μπαρμιτσβά: τελετή ενηλικίωσης. Σύμφωνα με τον εβραϊκό νόμο, όταν τα αγόρια κλείνουν τα δεκατρία χρόνια, φέρουν ευθύνη για την τήρηση του νόμου, της παράδοσης και των αξιών, και είναι σε θέση να συμμετέχουν σε όλες τις δραστηριότητες της εβραϊκής κοινότητας. (Σ.τ.Μ.)

από τους αναπτυσσόμενους εγκεφάλους στα αναπτυσσόμενα γεννητικά όργανα, και πάλι από την αρχή, στην ατέρμονη τραμπάλα της εφηβείας.

«Σοβαρά, τώρα», είπε ένα αγόρι, με το δεύτερο ρο να κολλάει στα σιδεράκια των δοντιών του, «το μόνο καλό με τις πίπες είναι που σου τραβάνε μαζί και μαλακία με σαλιωμένη παλάμη».

«Ευλογημένος ο λόγος σου, τέκνον μου!»

«Αλλιώς είναι σαν να γαμάς μουνί που έβγαλε δόντια».

«Πράγμα ανώφελο», είπε ένα κοκκινομάλλικο αγόρι που ανατρίχιαζε ακόμα όταν σκεφτόταν τον επιλογό του *Χάρι Πότερ και οι κλήροι του θανάτου*.

«Μηδενιστικό».

Αν ο Θεός υπήρχε και έκρινε, θα είχε συγχωρέσει εκείνα τα αγόρια γνωρίζοντας ότι κυριαρχούνταν από δυνάμεις πέρα από τον έλεγχό τους – χώρια που ήταν πλασμένα κατ' εικόνα και ομοίωσή Του.

Σώπασαν καθώς βράδυναν το βήμα για να δουν τη Μάργκο Βάσερμαν να πίνει νερό από τον ψύκτη. Κυκλοφορούσαν φήμες ότι οι γονείς της είχαν παρκαρισμένα δύο αυτοκίνητα έξω από το γκαράζ τους, ενώ μέσα βρίσκονταν άλλα τρία. Διαδιδόταν επίσης ότι ο σκύλος της, ένα Πομεράνιαν, δεν ήταν στειρωμένος και τα παπάρια του ήταν σαν μικρά πεπόνια.

«Διάολε, θα 'θελα να ήμουν εγώ αυτός ο ψύκτης», είπε ένα αγόρι με το εβραϊκό όνομα Πέρετζ-Γιτζάκ.

«Εγώ θα 'θελα να ήμουν το ύφασμα που λείπει απ' το στρινγκάκι της».

«Εγώ θα 'θελα να γεμίσω το καυλί μου με υδράργυρο».

Στιγμαία σιωπή.

«Τι σημαίνει πάλι αυτό;»

«Ξέρεις τώρα», είπε ο Μάρτι Κοέν-Ροζενμπάουμ, βαπτισμένος Χαϊμ μπεν Κάλμαν, «να κάνω τον πούτσο μου θερμόμετρο».

«Ταΐζοντάς τον σουσί;»

«Ή απλώς με μια ένεση. Ή όπως αλλιώς, τέλος πάντων. Καταλαβαίνετε τι θέλω να πω».

Ένευσαν καταφατικά και τα κεφάλια τους κουνήθηκαν συγχρονισμένα, σαν θεατών σε παιχνίδι πιנגκ πονγκ.

Ψιθυριστά: «Για να το βάλω στο κωλαράκι της».

Οι άλλοι ήταν τυχεροί που είχαν μοντέρνες μαμάδες, οι οποίες γνώριζαν ότι η θερμοκρασία παίρνεται ψηφιακά από το αυτί. Και ο Χαϊμ ήταν τυχερός που η προσοχή των αγοριών είχε στραφεί αλλού πριν του κολλήσουν ένα παρατσούκλι που θα τον ακολουθούσε σε όλη του τη ζωή.

Ο Σαμ καθόταν σε έναν πάγκο έξω από το γραφείο του ραβίνου Σίνγκερ, με σκυμμένο το κεφάλι και τα μάτια στραμμένα στις παλάμες του, που αναπαύο-

νταν στα γόνατά του, όμοια με μοναχό που περιμένει να καεί. Τα αγόρια στάθηκαν μπροστά του στρέφοντας επάνω του το μίσος που ένιωθαν για τον εαυτό τους.

«Μάθαμε αυτά που έγραψες», είπε ένα από αυτά πιέζοντας το δάχτυλό του στο στήθος του Σαμ. «Ξεπέρασες τα όρια».

«Το γάμησες το θέμα, φιλαράκι».

Ήταν περίεργο που ο Σαμ λούστηκε στον ιδρώτα, γιατί συνήθως αυτό του συνέβαινε αφού είχε περάσει η απειλή.

«Δεν έγραψα τίποτα, και δεν είμαι» – εισαγωγικά στον αέρα με τα δάχτυλα – «φιλαράκι σας».

Θα μπορούσε να είχε μιλήσει έτσι, αλλά δεν το έκανε. Θα μπορούσε επίσης να εξηγήσει γιατί τα πράγματα δεν ήταν όπως φαίνονταν. Αλλά δεν το έκανε. Αντίθετα, ως συνήθως, το κατάπιε.

Πίσω από την πόρτα του ραβίνου, μπροστά στο γραφείο του, κάθονταν οι γονείς του Σαμ, ο Τζέικομπ και η Τζούλια. Δεν ήθελαν να βρίσκονται εκεί. Για την ακρίβεια, κανείς δεν ήθελε να βρίσκεται εκεί. Ο ραβίνος ανυπομονούσε να συμπληρώσει με μερικά κοσμητικά επίθετα την ομιλία του για κάποιον Ραλφ Κρέμπεργκ πριν τον θάψουν στις δύο το μεσημέρι. Ο Τζέικομπ θα προτιμούσε να συνεχίζει την εργασία του στη βίβλο της Αειθάνατης Φυλής, να ψάχνει στο σπίτι για το χαμένο κινητό του τηλέφωνο, ή τουλάχιστον να κάνει στο διαδίκτυο αναζητήσεις που θα ανέβαζαν τα επίπεδα της ντοπαμίνης στον οργανισμό του. Όσο για την Τζούλια, υποτίθεται ότι ήταν η μέρα του ρεπό της, της ηρεμίας της – κι αυτό που συνέβαινε ήταν το ακριβώς αντίθετο.

«Δεν θα έπρεπε να είναι κι ο Σαμ εδώ;» ρώτησε ο Τζέικομπ.

«Νομίζω πως είναι καλύτερη μια συζήτηση μεταξύ ενηλίκων», είπε ο ραβίνος Σίνγκερ.

«Μα ο Σαμ είναι ενήλικος».

«Ο Σαμ *δεν* είναι ενήλικος», είπε η Τζούλια.

«Επειδή μένει να μάθει τρεις στίχους από τις ευλογίες της Αφταρά;»*

Αγνοώντας τον Τζέικομπ η Τζούλια ακούμπησε το χέρι της στο γραφείο του ραβίνου και είπε:

«Εννοείται ότι είναι απαράδεκτο να αντιμιλάει κανείς στον δάσκαλό του, και θέλουμε να βρούμε έναν τρόπο να επανορθώσουμε».

«Ωστόσο», είπε ο Τζέικομπ, «η αποβολή δεν είναι πολύ αυστηρή για κάτι που τελικά δεν είναι και *τόσο* φοβερό;»

*Αφταρά: κείμενα των προφητών της εβραϊκής βίβλου που διαβάζονται στη συναγωγή μετά την Τορά. (Σ.τ.Μ.)

«Τζέικομπ...»

«Τι;»

Προσπαθώντας να επικοινωνήσει με τον άντρα της χωρίς να το αντιληφθεί ο ραβίνος, η Τζούλια πίεσε με τα δύο δάχτυλα το φρύδι της και κούνησε ανεπαίσθητα το κεφάλι ενώ ταυτόχρονα ανοιγόκλεινε τα ρουθούνια της. Έμοιαζε περισσότερο με προπονητή του μπίτζμπολ παρά με σύζυγο, μητέρα και μέλος της κοινότητας που προσπαθούσε να προστατέψει από τα κύματα του ωκεανού το κάστρο που είχε φτιάξει ο γιος της στην άμμο.

«Το Άντας Ίσραελ είναι μια προοδευτική συναγωγή», είπε ο ραβίνος κάνοντας τον Τζέικομπ να σηκώσει ψηλά τα μάτια με απόγνωση. «Είμαστε περήφανοι για τη μακρά παράδοσή μας να βλέπουμε πέρα από τα πολιτιστικά στερεότυπα της εποχής και να βρίσκουμε το θείο φως, το Ορ Έιν Σοφ, σε κάθε άνθρωπο. Το να χρησιμοποιεί κανείς εδώ ρατσιστικά επίθετα είναι *όντως* φοβερό».

«Τι;» έκανε η Τζούλια.

«Δεν το πιστεύω», είπε ο Τζέικομπ.

Ο ραβίνος άφησε έναν ραβινικό αναστεναγμό και έσπρωξε ένα κομμάτι χαρτί προς την Τζούλια.

«Τα *είπε* αυτά;» ρώτησε η Τζούλια.

«Τα έγραψε».

«*Τι* έγραψε;» ρώτησε ο Τζέικομπ.

Κουνώντας το κεφάλι της με δυσπιστία η Τζούλια διάβασε ήσυχα τη λίστα:

«Βρωμοάραβας, σκιστομάτης, μουνί, παπάρας, αδερφή, λατινολίγδας, κωλοεβραίος, αράπ – η λέξη που αρχίζει από άλφα, τέλος πάντων».

«Έγραψε μόνο το πρώτο γράμμα ή ολόκληρη τη λέξη;» ρώτησε ο Τζέικομπ.

«Ολόκληρη τη λέξη», είπε ο ραβίνος.

Παρότι η δυσχερής θέση του γιου του θα έπρεπε να τον ανησυχεί περισσότερο, ο Τζέικομπ παραξενεύτηκε από το γεγονός ότι αυτή ήταν η μόνη λέξη που κανείς δεν μπορούσε να αρθρώσει.

«Θα πρέπει να έγινε κάποια παρεξήγηση», είπε η Τζούλια δίνοντας επιτέλους το χαρτί στον Τζέικομπ. «Ο Σαμ φροντίζει τα πληγωμένα ζωάκια μέχρι...»

«*Γραβάτα αλά Σινσινάτι;*» διάβασε ο Τζέικομπ. «Αυτό δεν είναι ρατσιστικό επίθετο. Είναι σεξουαλική στάση. Νομίζω. Ίσως».

«Δεν είναι όλα επιθετικοί προσδιορισμοί», είπε ο ραβίνος.

«Ξέρετε, νομίζω ότι και το βρωμοάραβας είναι σεξουαλική στάση».

«Αν το λέτε εσείς, γιατί εγώ δεν το γνωρίζω».

«Θέλω να πω πως ίσως παρερμηνεύουμε αυτή τη λίστα».

Αγνοώντας ξανά τον άντρα της η Τζούλια είπε:

«Και ποια ήταν η εξήγηση του Σαμ για όλα αυτά;»

Ο ραβίνος χάιδεψε τη γενειάδα του ψάχνοντας για λέξεις όπως ένας μακάκος ψάχνει τη γούνα του για ψείρες.

«Το αρνήθηκε. Σθεναρά. Όμως οι λέξεις δεν ήταν εκεί πριν ξεκινήσει το μάθημα κι αυτός είναι το μόνο παιδί που κάθεται σ' εκείνο το θρανίο».

«Δεν το έκανε αυτός», είπε ο Τζέικομπ.

«Είναι ο γραφικός του χαρακτήρας», είπε η Τζούλια.

«Όλα τα δεκατριάχρονα γράφουν το ίδιο».

Ο ραβίνος είπε:

«Δεν μπορούσε να μας δώσει καμία εξήγηση για το πώς βρέθηκαν εκεί».

«Δεν είναι δική του δουλειά να το κάνει», είπε ο Τζέικομπ. «Και, παρεμπιπτόντως, αν έγραψε πράγματι ο Σαμ αυτές τις λέξεις, γιατί να τις αφήσει στο θρανίο; Αυτό το θράσος αποδεικνύει την αθωότητά του. Όπως στο *Βασικό ένστικτο*».

«Μόνο που στο *Βασικό ένστικτο* εκείνη είχε διαπράξει τον φόνο», είπε η Τζούλια.

«Όντως;»

«Με τον παγοκόφτη».

«Εντάξει, έχεις δίκιο. Αλλά αυτή ήταν ταινία. Εδώ, προφανώς, κάποιο παιδί με ρατσιστικά φρονήματα, που μισεί τον Σαμ, άφησε το χαρτί εκεί επίτηδες».

Η Τζούλια απευθύνθηκε στον ραβίνο:

«Θα δώσουμε στον Σαμ να καταλάβει ότι αυτά που έγραψε πληγώνουν πολύ κάποιους».

«Τζούλια», είπε ο Τζέικομπ.

«Μια συγγνώμη στον δάσκαλο θα ήταν αρκετή ώστε να μη χάσει ο Σαμ το μπαρ μιτσβά του;»

«Αυτό ακριβώς θα πρότεινα κι εγώ. Μόνο που αυτά που έγραψε διέρρευσαν στην κοινότητα. Οπότε...»

Ο Τζέικομπ ξεφύσησε δυσαρεστημένα – κάτι που είτε είχε μάθει στον Σαμ είτε είχε μάθει από τον Σαμ.

«Και *ποιοι* πληγώνουν, παρακαλώ; Υπάρχει τεράστια διαφορά ανάμεσα στο να σπας τη μύτη κάποιου και να τα βάζεις με σκιές».

Ο ραβίνος κοίταξε τον Τζέικομπ.

«Μήπως ο Σαμ αντιμετωπίζει κάποια προβλήματα στο σπίτι;» ρώτησε.

«Έχει πολύ διάβασμα», άρχισε η Τζούλια.

«*Δεν* τα έγραψε αυτός».

«Και προετοιμάζεται για το μπαρ μιτσβά του, που σημαίνει, θεωρητικά τουλάχιστον, άλλη μία ώρα μελέτης κάθε βράδυ. Συν το τσέλο, συν το ποδόσφαιρο. Και ο μικρότερος αδελφός του, ο Μαξ, περνάει μια υπαρκτική φάση που μας ταλαιπωρεί όλους. Και ο βενιαμίν, ο Μπέντζι...»

«Φαίνεται πως έχει πολλές σκοτούρες στο κεφάλι του», είπε ο ραβίνος. «Το καταλαβαίνω. Έχουμε πολλές απαιτήσεις από τα παιδιά μας. Πολύ περισσότερες απ' όσες είχαν από μας οι γονείς μας. Πιστεύω όμως ότι ο ρατσισμός δεν έχει θέση εδώ».

«Σίγουρα δεν έχει», είπε η Τζούλια.

«Μια στιγμή. Τώρα αποκαλείτε τον Σαμ *ρατσοιστή*;»

«Δεν είπα κάτι τέτοιο, κύριε Μπλοχ».

«Και όμως, αυτό ακριβώς είπατε. Τζούλια...»

«Δεν θυμάμαι τα ακριβή του λόγια».

«Είπα ότι ο ρατσισμός δεν έχει θέση εδώ».

«Ο ρατσισμός είναι αυτό που εκφράζουν οι ρατσιστές».

«Έχετε πει ποτέ ψέματα, κύριε Μπλοχ;»

Ο Τζέικομπ αναζήτησε ασυναίσθητα για μία ακόμη φορά το κινητό του στις τσέπες του μπουφάν του.

«Υποθέτω πως, όπως όλοι, έχετε πει κάποιο ψέμα στη ζωή σας. Αυτό όμως δεν σας κάνει αυτόματα ψεύτη».

«Με αποκαλείτε ψεύτη;» ρώτησε ο Τζέικομπ σφίγγοντας τις γροθιές του.

«Τώρα εσείς τα βάζετε με σκιές, κύριε Μπλοχ».

Ο Τζέικομπ στράφηκε στην Τζούλια.

«Μάλιστα, το παραδέχομαι, η λέξη που αρχίζει από άλφα είναι σίγουρα μια κακή, πολύ κακή λέξη. Όμως δεν ήταν παρά μία ανάμεσα σε άλλες».

«Πιστεύεις ότι το ευρύτερο πλαίσιο του μισογυνισμού, της ομοφοβίας και της διαστροφής καλυτερεύει τα πράγματα;»

«Μα *δεν* τις έγραψε αυτός».

Ο ραβίνος ανακάθισε στην καρέκλα του.

«Αν μπορώ να μιλήσω ειλικρινά», είπε σκαλίζοντας αμήχανα τη μύτη του, «δεν νομίζω πως είναι εύκολο για τον Σαμ να είναι εγγονός του Ίρβινγκ Μπλοχ».

Η Τζούλια έγειρε πίσω και σκέφτηκε παλάτια στην άμμο και την πύλη του σιντοϊστικού ναού που ξεβράστηκε στο Όρεγκον δύο χρόνια μετά το τσουνάμι.

Ο Τζέικομπ στράφηκε στον ραβίνο:

«Πώς είπατε;»

«Ένα τέτοιο πρότυπο για ένα παιδί...»

«Αυτό θα έπρεπε να είναι θετικό».

Ο ραβίνος απευθύνθηκε στην Τζούλια:

«Καταλαβαίνετε τι εννοώ».

«Απολύτως».

«*Δεν* καταλαβαίνουμε τι εννοείτε».

«Ίσως αν ο Σαμ δεν πίστευε ότι μπορεί να λέει οτιδήποτε...»

«Ραβίνε, έχετε διαβάσει τον δεύτερο τόμο της βιογραφίας του Λύντον Τζόνσον από τον Ρόμπερτ Κάρο;»

«Όχι».

«Ε, λοιπόν, αν ήσασταν ένας πιο κοσμικός ραβίνος και *είχατε* διαβάσει αυτό το κλασικό στο είδος του βιβλίο, θα γνωρίζατε ότι οι σελίδες 432 έως 435 είναι αφιερωμένες στο πώς ακριβώς ο Ίρβινγκ Μπλοχ έκανε περισσότερα από οποιοδήποτε άλλο στην Ουάσινγκτον, ή οπουδήποτε αλλού, για να ψηφιστεί το άρθρο για το Δικαίωμα Ψήφου σε όλους τους πολίτες ασχέτως καταγωγής. Δεν νομίζω λοιπόν ότι ένα παιδί θα μπορούσε να βρει καλύτερο πρότυπο».

«Ένα παιδί δεν θα έπρεπε να ψάχνει για πρότυπα», είπε η Τζούλια κοιτώντας μπροστά.

«Τώρα... έγραψε ο πατέρας μου κάτι ασυγχώρητο στο μπλογκ του; Μάλιστα, έγραψε. Ήταν ασυγχώρητο. Το έχει μετανιώσει. Το έχει σκυλομετανιώσει. Αλλά να μου λέτε ότι το ήθος του δεν μπορεί να αποτελεί έμπνευση για τον εγγονό του...»

«Πραγματικά, με όλο τον σεβασμό, κύριε Μπλοχ...»

Ο Τζέικομπ στράφηκε στην Τζούλια:

«Πάμε να φύγουμε από δω».

«Ας λύσουμε πρώτα το θέμα του Σαμ».

«Ο Σαμ δεν έχει κανένα θέμα. Ήταν λάθος που τον πείσαμε να κάνει αυτό το μπαρ μιτσβά».

«Τι; Μα δεν τον πείσαμε Τζέικομπ. Μπορεί να τον *ωθήσαμε* λιγάκι, αλλά...»

«Τον ωθήσαμε λιγάκι να κάνει περιτομή. Για το μπαρ μιτσβά τον πείσαμε κανονικά».

«Τα δύο τελευταία χρόνια ο παππούς σου λέει ότι ο μόνος λόγος που μένει ακόμα στη ζωή είναι το μπαρ μιτσβά του Σαμ».

«Να ένας ακόμη λόγος να μην το κάνουμε».

«Και θέλαμε να ξέρει ο Σαμ ότι είναι εβραίος».

«Γιατί, υπήρχε περίπτωση να μην το μάθει;»

«*Να είναι* εβραίος».

«Εβραίος, ναι. Αλλά *θρησκευόμενος*;»

Ο Τζέικομπ δεν ήξερε ποτέ πώς να απαντήσει στην ερώτηση «Είσαι θρησκευόμενος;» Δεν υπήρξε εποχή που να μην ανήκε σε κάποια συναγωγή, που να μην προσπάθησε να ακολουθήσει τους εβραϊκούς κανόνες διατροφής, που να πίστεψε – ακόμη και στις στιγμές της μεγαλύτερης απογοήτευσης από το Ισραήλ, από τον πατέρα του, από την αμερικανική εβραϊκή κοινότητα ή από την απουσία του Θεού – ότι δεν θα μεγάλωνε τα παιδιά του, ως έναν βαθμό του-

λάχιστον, με τις εβραϊκές παραδόσεις και πρακτικές. Αλλά οι διπλές αρνήσεις ποτέ δεν υποστήριξαν μια θρησκεία. Ή, όπως θα το έθετε ο αδελφός του Σαμ, ο Μαξ, στον λόγο που θα έβγαζε στο δικό του μπαρ μιτσοβά τρία χρόνια αργότερα: «Κρατάς αυτό που δεν θέλεις να αποχωριστείς». Και, μόλο που ο Τζέικομπ ήθελε τη συνέχεια (της Ιστορίας, της κουλτούρας, της σκέψης και των αξιών), μόλο που ήθελε να πιστεύει πως υπήρχε ένα βαθύτερο νόημα προσιτό όχι μόνο στον ίδιο, αλλά και στα παιδιά του, και στα παιδιά των παιδιών του, δεν τα κρατούσε αρκετά σφιχτά.

Όταν ξεκίνησαν να βγαίνουν ραντεβού, ο Τζέικομπ και η Τζούλια μιλούσαν συχνά για μια «θρησκεία για δύο». Θα ένιωθαν άβολα με κάτι τέτοιο αν δεν πίστευαν ότι τους ανέβαζε σε μια ανώτερη σφαίρα. Ήταν το δικό τους Σαμπάτ:* κάθε Παρασκευή βράδυ ο Τζέικομπ διάβαζε μια επιστολή που είχε γράψει για την Τζούλια μέσα στην εβδομάδα κι εκείνη απήγγελλε ένα ποίημα που είχε αποστηθίσει· έπειτα, με τα φώτα χαμηλωμένα, με το τηλέφωνο αποσυνδεδεμένο, τα ρολόγια κρυμμένα κάτω από το μαξιλάρι της πολυθρόνας με το κόκκινο βελούδο, έτρωγαν αργά το δείπνο που είχαν ετοιμάσει αργά μαζί, και μετά έμπαιναν στην μπανιέρα και έκαναν έρωτα ενώ η στάθμη του νερού ανέβαινε σιγά σιγά. Οι δικοί τους πρωινόι περίπατοι κάθε Τετάρτη: η διαδρομή έγινε ασύνειδα τελετουργική, ίδια ξανά και ξανά κάθε βδομάδα, ώσπου το πεζοδρόμιο σαν να απέκτησε τα χνάρια τους, αδιόρατα, αλλά πάντως εκεί. Κάθε Ρως Α-Σσανά, την εβραϊκή πρωτοχρονιά, αντί να πηγαίνουν στη λειτουργία, ακολουθούσαν την παράδοση του τασλίσ: έριχναν ψίχουλα ψωμιού στα νερά του Πότομακ, συμβολίζοντας όσα τους έκαναν να μετανιώνουν από τη χρονιά που πέρασε. Άλλα βούλιαζαν, άλλα έφταναν στην απέναντι όχθη με το ρεύμα, άλλα μεταφέρονταν από τους γλάρους για να θρέψουν τα ακόμα τυφλά μικρά τους. Κάθε πρωί, πριν σηκωθούν από το κρεβάτι, ο Τζέικομπ φιλούσε την Τζούλια ανάμεσα στα πόδια – όχι σεξουαλικά (το τελετουργικό απαιτούσε το φιλί να μην έχει συνέχεια), αλλά θρησκευτικά. Στα ταξίδια τους άρχισαν να συλλέγουν αντικείμενα που το εσωτερικό τους έμοιαζε μεγαλύτερο από το εξωτερικό: ένα κοχύλι με τον ωκεανό μέσα του, μια χρησιμοποιημένη κορδέλα γραφομηχανής, έναν καθρέφτη υδραργύρου που καθρέφτιζε τον κόσμο. Όλα έμοιαζε να σχηματίζουν κάποιο τελετουργικό – ο Τζέικομπ να παίρνει την Τζούλια από τη δουλειά κάθε Πέμπτη, ο πρωινός καφές μέσα σε αμοιβαία σιωπή, η Τζούλια να αντικαθιστά τους σελιδοδείκτες του Τζέικομπ με σημειωματάκια – ώσπου, σαν ένα σύμπαν που διαστέλλεται μέχρι

* Το εβραϊκό Σάββατο είναι ημέρα στοχασμού, αφιερωμένη στην ανάπαυση, στην οικογένεια, στο φαγητό. Όλα πρέπει να είναι έτοιμα μέχρι τη δύση του ήλιου της Παρασκευής (από το παρασκευάζω-προετοιμάζω), ώρα έναρξης του Σαββάτου. (Σ.τ.Μ.)

τα όριά του και μετά αρχίζει να συστέλλεται μέχρι την αρχή του, όλα άρχισαν να καταρρέουν.

Κάποια βράδια Παρασκευής η ώρα είχε πια περάσει και κάποια πρωινά Τετάρτης ήταν πολύ νωρίς για οτιδήποτε. Ύστερα από μια δύσκολη κουβέντα δεν υπήρχε φιλή ανάμεσα στα πόδια, κι αν κάποιος δεν νιώθει γενναιόδωρος, πόσα πράγματα μπορούν να δείχνουν μεγαλύτερα στο εσωτερικό από ό,τι στο εξωτερικό τους; (Δεν είναι συλλεκτικό κομμάτι η πικρία να τη βάλεις στο ράφι.) Γαντζώνονταν απ' ό,τι μπορούσαν και καμώνονταν πως δεν έβλεπαν ότι η σχέση τους είχε χάσει τη θρησκευτικότητα της. Κάθε λίγο και λιγάκι ωστόσο, συνήθως σε μια στιγμή άμυνας που, παρά τις επικλήσεις κάθε αγαθού αγγέλου, δεν μπορούσε να αποφύγει τη μορφή της κατηγορίας, ο ένας έλεγε στον άλλο: «Μου λείπουν τα Σαμπάτ μας».

Η γέννηση του Σαμ φάνηκε σαν μία ακόμη ευκαιρία, όπως και εκείνη του Μαξ και του Μπέντζι. Μια θρησκεία για τρεις, για τέσσερις, για πέντε. Τελετουργικά σημείωναν το ύψος των παιδιών στην κάσα της πόρτας κάθε πρώτη του χρόνου – κοσμικού και εβραϊκού – πρωί πρωί, πριν προλάβει η βαρύτητα να αναλάβει το έργο της συμπίεσης. Κάθε 31 Δεκεμβρίου έριχναν στη φωτιά σχέδια που δεν είχαν πραγματοποιηθεί, έβγαζαν οικογενειακά βόλτα τον Άργο κάθε Τρίτη μετά το δείπνο και διάβαζαν φωναχτά σχολικούς ελέγχους καθοδόν προς το Vase, το εστιατόριο όπου επιτρεπόταν στα παιδιά να πιουν μερικά, κατά τα άλλα, απαγορευμένα αναψυκτικά. Η νυχτερινή κατάκλιση είχε κι αυτή το αυστηρό τυπικό της, σύμφωνα με περίπλοκα πρωτόκολλα, ενώ στα γενέθλια κάποιου όλοι κοιμόνταν στο ίδιο κρεβάτι. Τηρούσαν συχνά το Σαμπάτ – τόσο με την έννοια της ενδεδειγμένης παρατήρησης της θρησκείας, όσο και της εκτέλεσης – με τσουρέκι από κατάσταση βιολογικών τροφίμων, αγνό χυμό σταφυλιού και καθαρά κεριά μελισσών υπό εξαφάνιση στα ασημένια κηροπήγια εκλιπόντων προγόνων. Μετά τις ευχές, και πριν από το φαγητό, ο Τζέικομπ και η Τζούλια πήγαιναν σε κάθε παιδί, έσκυβαν πάνω του, απίθωναν το χέρι στο κεφάλι του και ψιθύριζαν στο αυτί του μια πράξη του που τους είχε κάνει περήφανους εκείνη την εβδομάδα. Η στενή οικειότητα των χεριών στο κεφάλι, η αγάπη, που δεν ήταν μεν κρυφή, αλλά έπρεπε να ψιθυριστεί, δονούνταν μέσα στα νήματα πυράκτωσης των λαμπτήρων που τους φώτιζαν αχνά.

Μετά το δείπνο ακολουθούσαν μια ιεροτελεστία που κανείς δεν μπορούσε να θυμηθεί πώς ξεκίνησε και της οποίας το νόημα κανείς ποτέ δεν αμφισβήτησε: έκλειναν τα μάτια και περπατούσαν μέσα στο σπίτι. Είχαν το ελεύθερο να μιλάνε, να κάνουν βλακείες, να γελάνε, αλλά η αδυναμία τους να δουν τους έκανε να είναι σιωπηλοί. Με το πέρασμα του χρόνου ανέπτυξαν μια αντοχή σ' αυτή τη σκοτεινή σιωπή και μπορούσαν να αντέξουν για δέκα λεπτά και μετά για είκοσι.

Συναντιούνταν ξανά στο τραπέζι της κουζίνας και τότε άνοιγαν πάλι τα μάτια τους. Κάθε φορά ήταν μια αποκάλυψη. Δύο αποκαλύψεις: πόσο ξένο ένιωθαν το σπίτι όπου τα παιδιά είχαν ζήσει όλη τους τη ζωή, και πόσο ξένη έμοιαζε η όραση.

Ένα Σαμπάτ που πήγαιναν με το αυτοκίνητο να επισκεφθούν τον προπάππου τους, τον Ισαάκ, ο Τζέικομπ είπε:

«Κάποιος πίνει και σ' ένα πάρτι μεθάει και σκοτώνει με το αμάξι του ένα παιδί καθώς επιστρέφει στο σπίτι του. Ένας άλλος μεθάει εξίσου, αλλά φτάνει με ασφάλεια στο σπίτι του. Γιατί ο πρώτος μπαίνει στη φυλακή για την υπόλοιπη ζωή του, ενώ ο δεύτερος ξυπνάει την άλλη μέρα στο κρεβάτι του σαν να μην έγινε τίποτα;»

«Επειδή ο πρώτος σκότωσε ένα παιδί».

«Το λάθος όμως και των δύο ήταν που μέθυσαν».

«Ναι, αλλά ο δεύτερος δεν σκότωσε κανένα παιδί».

«Όχι επειδή ήταν αθώος, αλλά επειδή στάθηκε τυχερός».

«Παρ' όλα αυτά, ο πρώτος σκότωσε ένα παιδί».

«Όταν όμως κρίνουμε την ενοχή, δεν θα πρέπει να σκεφτούμε τις πράξεις και τις προθέσεις που προηγούνται του αποτελέσματος;»

«Τι πάρτι ήταν αυτό;»

«Τι;»

«Τι πάρτι ήταν αυτό; Και, τέλος πάντων, τι έκανε τόσο αργά έξω το παιδί;»

«Μα το θέμα εδώ...»

«Οι γονείς του θα έπρεπε να φροντίζουν για την ασφάλειά του. Εκείνοι θα έπρεπε να πάνε φυλακή. Φαντάζομαι όμως ότι το παιδί δεν θα είχε γονείς. Εκτός κι αν το χώνανε κι αυτό στη φυλακή».

«Ξεχνάς, φαίνεται, ότι το παιδί σκοτώθηκε».

«Σωστά».

Η έννοια της πρόθεσης συνάρπασε τον Σαμ και τον Μαξ. Μια φορά ο Μαξ έτρεξε στην κουζίνα κλαίγοντας και κρατώντας το στομάχι του. «Του 'δωσα μια μπουνιά», είπε ο Σαμ από το λίβινγκ ρουμ, «αλλά δεν είχα τέτοια πρόθεση». Ή, όταν σε αντίποινα ο Μαξ ποδοπάτησε το μισοτελειωμένο κάστρο από Lego του αδελφού του, είπε: «Δεν το έκανα από πρόθεση. Ήθελα απλώς να χοροπηδήσω στο χαλί που ήταν από κάτω». Έδιναν στον σκύλο να φάει μπρόκολο κάτω από το τραπέζι «κατά λάθος». Όταν δεν μελετούσαν για τα τεστ του σχολείου, δεν το έκαναν από πρόθεση. Όταν για πρώτη φορά ο Μαξ είπε στον πατέρα του «Σκάσε!» – σε μια άκαιρη χρονικά παραίνεση του Τζέικομπ να κάνει ένα διάλειμμα από το Τέτρις τη στιγμή που ο μικρός ήταν έτοιμος να καταρρίψει ένα από τα ρεκόρ του παιχνιδιού, ενώ κανονικά δεν έπρεπε να παίζει καθόλου εκείνη

την ώρα –, το παιδί άφησε το μηχάνημα από τα χέρια του και έτρεξε να χωθεί στην αγκαλιά του πατέρα του με μάτια που γυάλιζαν από τον φόβο, λέγοντας «Δεν το εννοούσα».

Όταν τα δάχτυλα του αριστερού χεριού του Σαμ πιάστηκαν στη βαριά σιδερένια πόρτα και τσακίστηκαν κι εκείνος άρχισε να ουρλιάζει ξανά και ξανά, χωρίς σταματημό, «Γιατί έγινε αυτό; Γιατί έγινε αυτό;» και η Τζούλια, σφίγγοντάς τον στην αγκαλιά της, με το αίμα να απλώνεται στην μπλούζα της όπως το γάλα από τα στήθη της όταν άκουγε κάποιον μωρό της να κλαίει, είπε απλά «Σ' αγαπώ, είμαι εδώ για σένα», και ο Τζέικομπ είπε «Πρέπει να πάμε στα επείγοντα», ο Σαμ, που φοβόταν τους γιατρούς όσο τίποτε άλλο, άρχισε να σκούζει εκλιπαρώντας: «Μην πάμε! Μην πάμε! Το 'κανα επίτηδες! Ήταν εκ προθέσεως!»

Ο καιρός περνούσε, ο κόσμος συνέχιζε την πορεία του, και ο Τζέικομπ και η Τζούλια άρχισαν να ξεχνούν να κάνουν πράγματα που κάποτε έκαναν από πρόθεση. Δεν προσπάθησαν να θυμηθούν· έτσι, όπως τα μακρόπνοα σχέδια, οι περίπατοι της Τρίτης, τα ευχετήρια τηλεφωνήματα σε ξαδέλφια στο Ισραήλ, οι τρεις γεμάτες σακούλες με εβραϊκά εδέσματα στον προπάππου Ισαάκ κάθε πρώτη Κυριακή του μήνα, η κοπάνα από το σχολείο για το πρώτο παιχνίδι μπέιζμπολ της σεζόν, το «Singing in the Rain» καθώς το αμάξι τους έμπαινε στο πλυντήριο αυτοκινήτων, τα «ημερολόγια ευγνωμοσύνης», οι «έλεγχοι των αυτιών», οι ετήσιες αγορές κολοκύθας και το σκάλισμά τους μαζί με το ξεσπόριασμα και την αργή αποσύνθεσή τους αργότερα, έτσι και οι ψιθυριστοί έπαινοι με τον καιρό ξεθώριασαν.

Το εσωτερικό της ζωής έγινε μικρότερο από το εξωτερικό, δημιουργώντας μια κοιλότητα, ένα κενό. Γι' αυτό ακριβώς το μπαρ μιτσβά είχε αποκτήσει τέτοια σημασία: ήταν η τελευταία ίνα στο φθαρμένο σκοινί. Το να την κόψει κανείς, όπως ήθελε τόσο πολύ ο Σαμ, και όπως πρότεινε εκείνη τη στιγμή ο Τζέικομπ παρά την αληθινή του βούληση, θα έστελνε όχι μόνο τον Σαμ, αλλά ολόκληρη την οικογένεια να στροβιλίζεται σε αυτό το κενό – με αρκετό οξυγόνο για την υπόλοιπη ζωή τους, αλλά τι ζωή θα ήταν αυτή;

Η Τζούλια στράφηκε στον ραβίνο:

«Αν ο Σαμ ζητήσει συγγνώμη...»

«Για ποιο πράγμα ακριβώς;» ρώτησε ο Τζέικομπ.

«Αν ζητήσει συγγνώμη...»

«Από ποιον;»

«Απ' όλους», είπε ο ραβίνος.

«Απ' όλους; Ζωντανούς και νεκρούς;»

Ο Τζέικομπ ξεστόμισε αυτή τη φράση – *ζωντανούς και νεκρούς* – όχι υπό το φως όσων επρόκειτο να συμβούν, αλλά στο βαθύ σκοτάδι της στιγμής: πριν ξεδι-

πλωθούν οι περγαμινές της προσευχής στο Τείχος των Δακρύων, πριν από την ιαπωνική κρίση, πριν από τα δέκα χιλιάδες αγνοούμενα παιδιά και την Πορεία του ενός Εκατομμυρίου, πριν το τραγούδι «Άντια» γίνει ο πρώτος σε αναζήτηση όρος στο διαδίκτυο. Πριν από τους καταστροφικούς μετασεισμούς, πριν από τη συμμαχία των εννέα στρατευμάτων και τη διανομή χαπιών ιωδίου, πριν από τη μη αποστολή των F16 από την Αμερική, πριν ο Μεσσίας φανεί πολύ απασχολημένος ή ανύπαρκτος ώστε να ξυπνήσει ζωντανούς και νεκρούς. Ο Σαμ ενηλικιώνόταν και ο Ισαάκ δεν μπορούσε να αποφασίσει αν θα αυτοκτονούσε ή θα μετακόμιζε από την οικία του σε έναν Οίκο.

«Θέλουμε να το ξεπεράσουμε όλο αυτό», είπε η Τζούλια στον ραβίνο. «Θέλουμε να γίνουν όλα σωστά και να συνεχίσουμε με το μπαρ μιτσοβά όπως είχαμε σχεδιάσει».

«Ζητώντας συγγνώμη απ' όλους και για όλα;»

«Θέλουμε να ξαναβρούμε την ευτυχία μας».

Ο Τζέικομπ και η Τζούλια κατέγραψαν σιωπηλά την ελπίδα, τη θλίψη και το αλλόκοτο αυτού που μόλις είχε ειπωθεί, καθώς η λέξη διαχεόταν μέσα στο δωμάτιο κατακαθίζοντας πάνω σε στοίβες θρησκευτικών βιβλίων και στη λερή μοκέτα. Είχαν χάσει τον δρόμο τους, είχαν χάσει την πυξίδα τους, όχι όμως και την πεποίθηση ότι ήταν δυνατόν να βρουν ξανά την ευτυχία τους – ακόμη κι αν δεν ήξεραν να προσδιορίσουν ακριβώς την έννοια αυτής της ευτυχίας.

Ο ραβίνος έπλεξε τα δάχτυλά του, όπως ακριβώς θα έκανε ένας ραβίνος, και είπε:

«Υπάρχει ένα χασιδικό ρητό: “Όσο ψάχνουμε την ευτυχία, χάνουμε την ευδαιμονία”».

Ο Τζέικομπ σηκώθηκε, δίπλωσε το χαρτί, το έχωσε στην τσέπη του και είπε: «Πιάσατε το λάθος άτομο».